

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-22>

УДК 658.589:65.012.2

ЦІЛІ ТА ФОРМИ ПЛАНУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

GOALS AND FORMS OF INNOVATION PLANNING ACTIVITY OF THE ENTERPRISE

Єгупов Юрій Артемовичкандидат економічних наук, доцент,
Одеський національний економічний університет
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1908-3809>**Шміголь Михайло Михайлович**аспірант,
Одеський національний економічний університет
ORCID: <http://orcid.org/0009-0002-7606-2390>**Yegupov Yuriy, Shmihol Mykhailo**

Odessa National Economic University

Стаття присвячена питанням побудови дієвої системи планування інноваційної діяльності підприємства. Уточнено зміст цієї найважливішої функції інноваційного менеджменту, яка повинна охоплювати весь комплекс заходів з інноваційного розвитку підприємства, включаючи генерування інноваційних ідей та рішень, оцінку їх ефективності та обґрунтування пріоритетних напрямків впровадження інновацій. Визначено головна ціль планування інноваційної діяльності підприємства, яка полягає в отриманні конкурентних переваг підприємства для забезпечення сталого рентабельного випуску конкурентоспроможної продукції. Доведено, що для конкретизації та деталізації планових завдань і забезпечення їх адресності необхідно здійснити декомпозицію основної цілі планування інноваційної діяльності підприємства. Для забезпечення комплексної обґрунтованості планових рішень з інноваційного розвитку підприємства запропоновано використовувати три форми здійснення планування зазначеного процесу, а саме: план інноваційного розвитку підприємства як складову частину (розділ або розділи) тактичного плану підприємства; інноваційні бізнес-проекти; цільові науково-технічні програми.

Ключові слова: інноваційна діяльність, цілі інноваційної діяльності підприємства, планування інноваційної діяльності, декомпозиція цілі, форми планування інноваційної діяльності, тактичний план підприємства, інноваційні бізнес-проекти, цільові науково-технічні програми.

The article is concerned with building an effective system for planning the innovation activities of an enterprise. It specifies the content of this most important function of innovation management, which should cover the whole complex of measures on innovative development of an enterprise, including generation of innovative ideas and solutions, assessment of their effectiveness and justification of priority directions of introduction of innovations. Also, the main goal of planning the innovation activity of enterprise is defined, which is to obtain competitive advantages of enterprise in the domestic and foreign markets to ensure sustainable profitable production of competitive products. It has been proved that in order to specify and detail the planned tasks and ensure their targeting, it is necessary to decompose the main goal of planning the innovation activity of enterprise. This process should be continued until the possibility of developing specific innovation tasks for individual structural units and performers is ensured. The study provides a critical analysis of the existing approaches to determining the forms of planning of the enterprise's innovation activity. To ensure the comprehensive validity of planned decisions on the innovative development of enterprise, it is proposed to use three forms of planning this process, namely: the plan of innovative development of enterprise as a component (section or sections) of the tactical plan of enterprise; innovative business projects; targeted scientific and technical programmes. In the tactical plan, it is advisable to devote two separate sections to the innovative development of the enterprise: the product renewal plan and the plan for the organisational and technical development of the enterprise. In this case, the first section should reflect innovations related to the preparation and development of new products, while the second section should plan measures aimed at improving product quality, raising the technical and organisational level of production, improving management, etc. The second form of planning the innovative activity of an enterprise should include two types of innovative business projects: business

projects for the development of new types of products; innovative business projects for improving the organisational and technical level of production and labour.

Keywords: innovative activity, goals of innovative activity of the enterprise, planning of innovative activities, target decomposition, forms of innovative activity planning, tactical plan of the enterprise, innovative business projects, targeted scientific and technical programs.

Постановка проблеми. Інноваційна діяльність підприємства є основою, ключовим фактором його успішного функціонування в умовах ринкової конкуренції і належить до найважливіших об'єктів системи планування діяльності підприємства та інноваційного менеджменту. Дієвість планування як інструменту управління інноваційною діяльністю підприємства багато в чому визначається його методологічним та методичним рівнем. Вдосконалення інструментарію виконання цієї найважливішої функції управління інноваційним розвитком підприємства належить до найважливіших проблем теорії техніко-економічного планування на підприємстві та інноваційного менеджменту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Розвитку теоретичних та прикладних аспектів інноваційної діяльності підприємства присвячено велика кількість наукових праць відомих вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких, перш за все, слід виділити роботи А. Файоля, Р. Акофа, О. Амоши, Б. Буркинського, Л. Антонюка, Ю. Бажала, І. Грабовської, В. Гейця, В. Захарченка, Л. Федулової, С. Чучмарьової, О. Шаманської та ін.

Аналіз інноваційної діяльності України в рамках міжнародних рейтингів докладно наданий в роботі П. Ставничої і Л. Савчук [1]. Фундаментальне дослідження проблем мотивації та активізації участі персоналу в інноваційної діяльності підприємства представлено в монографії М. Семікіної та С. Пасеки [2].

Теоретичні та методичні аспекти планування інноваційної діяльності підприємства розглянути в роботах І. Сільченко і В. Архіпова [3], Д. Крилова [4], О. Недбалюк [5], С. Скочильяс [6] та ін.

Проблеми впровадження інноваційних технологій в аграрному секторі України проаналізовано в роботі Б. Буркинського, Л. Купінець і Н. Андрєєвої [7]. За результатами дослідження автори пропонують адаптивні зміни у процесі впровадження екологічних інновацій у раціональному використанні природних ресурсів в аграрному секторі.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Слід зазначити, що, незважаючи на велику кількість робіт з інно-

ваційного менеджменту, питанням планування інноваційної діяльності підприємства в сучасній економічній літературі приділено незаслужено мало уваги. Це обумовило наявність цілої низки проблем теоретико-методичного характеру, які негативно впливають на ефективність виконання цієї найважливішої функції управління інноваційним розвитком підприємства.

Так, на сьогоднішній день відсутня єдність думок щодо основних цілей планування інноваційної діяльності підприємства. Недостатньо чітко визначено види та форми планування інновацій. Мають місце суттєві відмінності в трактуванні змісту планування інноваційної діяльності та розумінні його місця у системі планів підприємства.

Постановка цілей статті. Наявність зазначених вище проблем значно знижує дієвість планування як інструменту управління інноваційним розвитком підприємства. Тому рішення останніх має як гостру наукову актуальність, так й велику практичну значимість, що і визначило мету цієї статті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під інноваційною діяльністю підприємства розуміється діяльність щодо організації науково-дослідного процесу, спрямованого на створення та впровадження інновацій (продуктових, технологічних, організаційних, маркетингових та ін.) з метою їх подальшого використання на підприємстві або для ефектної реалізації на зовнішньому чи внутрішньому ринку.

Функція планування повинна охоплювати весь комплекс заходів з інноваційного розвитку підприємства, починаючи від генерування інноваційних ідей та рішень і закінчуючи обґрунтуванням пріоритетних напрямків впровадження інновацій. В якості основних об'єктів планування в інноваційному менеджменті розглядаються як окремі інноваційні процеси, так й інноваційна діяльність підприємства в цілому. При цьому в сучасній теорії та практиці широко використовують такі тотожні поняття, як «планування інноваційної діяльності підприємства», «планування інноваційного розвитку підприємства» і «планування інновацій», розуміючи під цим

сукупність заходів від розробки до комерціалізації нововведень.

Перш за все, необхідно визначитися з *основними цілями* планування інноваційної діяльності підприємства. Український вчений Д. Крилов зазначає, що багатогранна інноваційна діяльність підприємства охоплює широкий спектр напрямів і синтезує інноваційні процеси, що мають місце як у виробничій, так і невиробничій сферах [4, с. 8]. Відповідно до останніх можна виділити цілу низку цілей інноваційної діяльності сучасного підприємства, включаючи: виробничі, комерційні, організаційні, соціальні та екологічні.

Впровадження інновацій у зазначених сферах діяльності підприємства, як підкреслюють І. Сільченко і В. Архіпова, «в кінцевому рахунку спрямовано на отримання економічних вигод» [3, с. 64]. З цим важко не погодитися. Але при цьому виникає питання, а в чому саме можуть виражатися економічні вигоди від впровадження інновацій? Останні, на думку багатьох економістів, полягають в отриманні та сталому зростанні прибутку, що є основною метою діяльності будь-якого підприємства у ринковій економіці.

Цю мету В. Осипов називає «суб'єктивною, безпосередньою метою підприємства» [8, с. 34]. При цьому він наголошує, що «прагнення підприємства до її здійснення сприяє досягненню об'єктивних цілей» [8, с. 34], виділяючи у складі останніх такі завдання, як розширення та оновлення асортименту та підвищення якості продукції, забезпечення населення робочими місцями, участь у формуванні державного та місцевого бюджетів. Головною ж об'єктивною метою діяльності підприємства, на думку В. Осипова, «є виробництво продукції та послуг, необхідних для забезпечення потреб суспільства» [8, с. 33]. Досягнення зазначеної мети сприяє, своєю чергою, забезпеченню досягнення суб'єктивної цілі діяльності підприємства.

Суспільне же визнання продукції в ринкової економіці безпосередньо зумовлено рівнем її конкурентоспроможності, а отримання прибутку можливе лише за умов її рентабельного виробництва. Виходячи з цього, конкретизуємо формулювання основної об'єктивної цілі діяльності підприємства у ринковій економіці, яка полягає у *забезпеченні сталого рентабельного випуску конкурентоспроможної продукції*. Зазначена мета з усією очевидністю визначає і основну ціль інноваційної діяльності підприємства. Так, головне призначення останньої, на думку Д. Крилова,

полягає у забезпеченні конкурентних переваг підприємства у боротьбі на внутрішньому і на зовнішньому ринках [4, с. 10]. Саме інноваційна діяльність дозволяє створювати конкурентні переваги, допомагає адаптуватися до мінливих умов сьогодення та збільшує прибуткові надходження [4, с. 12].

Крім основної, суто економічної цілі, доцільно виділяти соціальні та екологічні цілі інноваційної діяльності підприємства, так звані «другорядні цілі» [2, с. 10]. Останні пов'язані з вирішенням низки соціальних завдань (включаючи розробку та реалізацію соціальних інноваційних проектів), забезпеченням відповідності виробництва екологічним стандартам, підвищенням екологічної чистоти продукції, що виготовляється та ін.

Зазначені вище цілі слід розглядати і як цілі планування інноваційної діяльності підприємства. Для конкретизації та деталізації планових завдань і забезпечення їх адресності необхідно здійснити декомпозицію основної цілі інноваційної діяльності підприємства.

Забезпечення сталого рентабельного випуску конкурентоспроможної продукції, як основної цілі інноваційної діяльності підприємства, передбачає вирішення цілої низки взаємопов'язаних завдань, які формують дерево цілей. Останні можна групувати за різними ознаками.

Так, залежно від *сфери діяльності* розрізняють інноваційні цілі, пов'язані з: виробництвом, менеджментом, маркетингом, логістикою, фінансами. *За змістом* інноваційні цілі поділяють на технічні та організаційні. У свою чергу, у складі *технічних* можна виділити цілі, спрямовані на пошук інноваційних рішень щодо:

- вдосконалення конструкції виробів;
- технологічних процесів;
- механізації та автоматизації виробництва.

У складі *організаційних* можна виокремити цілі, пов'язані з вдосконаленням організації:

- виробництва;
- праці;
- управління.

Процес декомпозиції основної цілі інноваційної діяльності підприємства слід продовжувати, доти не буде забезпечена можливість розробки конкретних інноваційних завдань для окремих структурних підрозділів і виконавців.

Визначення цілей планування інноваційної діяльності підприємства дозволяє нам більш обґрунтовано підійти і до визначення

основних форм реалізації цієї найважливішої функції інвестиційного менеджменту. Зокрема, виділити три його основні форми, включаючи:

- план інноваційного розвитку підприємства як складову частину (розділ або розділи) тактичного плану підприємства;
- інноваційні бізнес-проекти;
- науково-технічні програми.

I. Щодо *першої форми* планування інноваційної діяльності підприємства (як складової частини тактичного плану підприємства) на сьогоднішній день існує декілька точок зору. Ряд економістів відводить незаслужено скромне місце плану технічного та організаційного розвитку у системі тактичного планування, виділяючи його лише як складову частину окремих розділів тактичного плану підприємства, зокрема: плану підвищення ефективності виробництва [9, с. 48], плану матеріально-технічного забезпечення підприємства [10, с. 60]. Існує думка, що у складі тактичного плану необхідно виділяти два розділи, присвячені інноваційному розвитку підприємства [11, с. 123, 139], зокрема: план оновлення продукції та план організаційно-технічного розвитку підприємства.

Оскільки на сьогоднішній день інновації охоплюють усі напрямки та сфери діяльності підприємства, має місце думка про доцільність зосередження планування всіх нововведень у єдиному комплексному плані інноваційного розвитку підприємства. При цьому більшість економістів традиційно виділяє в тактичному плані один самостійний розділ, в якому плануються заходи з інноваційної діяльності підприємства, що називається планом технічного розвитку та організації виробництва [12, с. 66 та ін.].

Наша точка зору щодо форми та змісту тактичних планів інноваційної діяльності підприємства полягає в наступному.

1. Враховуючи найважливіше значення інновацій для успішного функціонування підприємства у сучасних умовах, неприпустимо виділяти план інноваційного розвитку підприємства лише як складову частину того чи іншого розділу тактичного плану.

2. Включення до плану інноваційної діяльності (крім організаційно-технічних заходів) інновацій у маркетинговій, фінансовій, зовнішньоекономічній та інших сферах діяльності підприємства недоцільно. Це зумовить появу у складі тактичного плану підприємства

надмірно громіздкого розділу, що значно збільшить інформаційні потоки та суттєво ускладнить здійснення планових розрахунків.

3. Розмаїття напрямів інноваційної діяльності обумовлює необхідність формування двох самостійних розділів тактичного плану підприємства, включаючи:

- план оновлення продукції;
- план організаційно-технічного розвитку підприємства.

У *першому розділі* слід відображати інновації, пов'язані з підготовкою та освоєнням виробництва нової продукції. При цьому у перспективних тактичних планах у цьому розділі слід відображати основні етапи наукової, технічної та організаційної підготовки виробництва, а в поточних тактичних планах – календарні плани-графіки запуску у виробництво нової продукції.

План організаційно-технічного розвитку підприємства, на нашу думку, має містити традиційний склад розділів, які присвячені:

- підвищенню якості продукції, що виготовляється;
- впровадженню прогресивної технології, механізації та автоматизації виробництва;
- вдосконаленню управління, планування та організації виробництва;
- запровадженню наукової організації праці (НОП);
- капітальному ремонту основних фондів;
- науково-дослідним та дослідно-конструкторським розробкам;
- заходам з економії сировини, матеріалів, палива та енергії тощо.

II. Щодо *другої форми* планування інноваційної діяльності підприємства, то тут, на наш погляд, слід виділяти два види інноваційних **бізнес-проектів**:

- бізнес-проекти освоєння нових видів продукції;
- інноваційні бізнес-проекти підвищення організаційно-технічного рівня виробництва та праці.

III. *Третя форма* планування інноваційної діяльності підприємства включає **цільові науково-технічні програми**, призначені для вирішення конкретних проблем розвитку науки і техніки, які не є об'єктами стратегічного й тактичного планування, а також бізнес-планів проектів [11, с. 63]. Залежно від рівня розв'язуваних науково-технічних проблем, ця форма інноваційних планів поділяється на науково-технічні програми підприємства, регіону, галузі, міжгалузевого характеру.

Найчастіше науково-технічні програми розробляються для групи підприємств, тому одне й те саме підприємство може бути учасником кількох програм.

Розглянуті форми планування інноваційної діяльності підприємства тісно пов'язані між собою. Зазначені зв'язки особливо проявляються в процесі комплексного обґрунтування виробничої програми, яке є стрижневою основою формування тактичних планів підприємства. На першому етапі вказаного процесу (рис. 1) визначаються основні параметри виробничої програми (номенклатура і асортимент продукції, її якісні показники та обсяги продажів в натуральному виразі), які обґрунтовані ринковим попитом, тобто формується вихідний план продажів (або виробнича програма, обґрунтована ринковим попитом).

При цьому, план оновлення продукції у складі тактичного плану повинен формуватися на основі інноваційних бізнес-проектів обґрунтування виробництва нової продук-

ції (рис. 1). Останні можуть базуватися на результатах виконання цільових науково-технічних програм.

Ресурсне обґрунтування виробничої програми (рис. 2) включає комплекс розрахунків, спрямованих на забезпечення проектних обсягів виробництва та якісних характеристик продукції (які визначені на першому етапі) наявними виробничими потужностями, кадрами, матеріально-технічними, фінансовими та іншими ресурсами підприємства. При цьому необхідно враховувати максимально допустимий рівень витрат на виробництво та реалізацію одиниці продукції, тобто її цільову собівартість.

Основні завдання та показники плану організаційно-технічного розвитку підприємства, як правило, базуються на інноваційних бізнес-проектах, спрямованих на підвищення організаційно-технічного рівня виробництва та праці (рис. 2). В свою чергу, інноваційні рішення, що закладені у зазначених проектах, можуть виникати внаслідок виконання цільо-

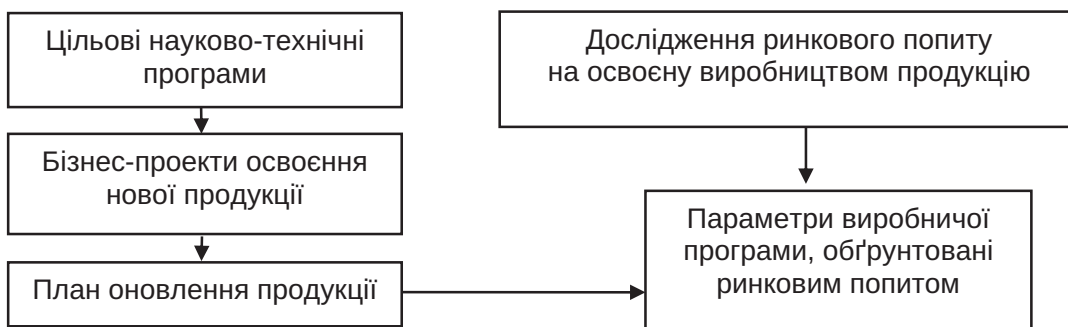

Рис. 1. Взаємозв'язки форм планування інноваційної діяльності підприємства в процесі обґрунтування параметрів виробничої програми ринковим попитом

Джерело: авторська розробка

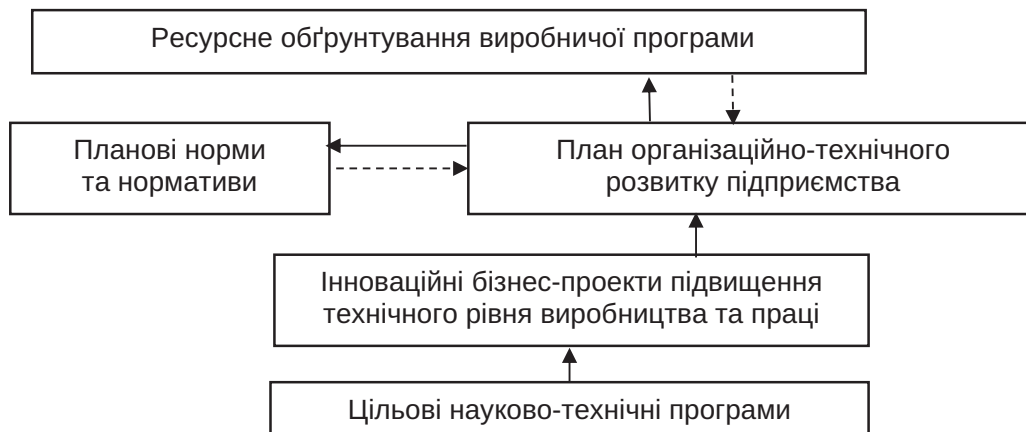

Рис. 2. Взаємозв'язки форм планування інноваційної діяльності підприємства в процесі ресурсного обґрунтування виробничої програми

Джерело: авторська розробка

вих науково-технічних програм, у яких бере участь підприємство.

Висновки. Функція планування повинна охоплювати весь комплекс заходів з інноваційного розвитку підприємства, включаючи генерування інноваційних ідей та рішень, оцінку їх ефективності та обґрунтування пріоритетних напрямків впровадження інновацій. В якості основних об'єктів планування в інноваційному менеджменті слід розглядати як окремі інноваційні процеси, так й інноваційна діяльність підприємства в цілому.

Інноваційна діяльність спрямована на досягнення економічних, соціальних та екологічних цілей. Головна економічна ціль полягає в отриманні конкурентних переваг підприємства на внутрішньому і зовнішньому ринках для забезпечення сталого рентабельного випуску конкурентоспроможної продукції. Зазначена мета визначає і основну ціль планування інноваційної діяльності підприємства.

Для конкретизації та деталізації планових завдань і забезпечення їх адресності необхідно здійснити декомпозицію основної цілі планування інноваційної діяльності підприємства. Даний процес слід продовжувати, доти не буде забезпечена можливість розробки конкретних інноваційних завдань для окремих структурних підрозділів і виконавців.

Для отримання комплексно обґрунтованих планових рішень з інноваційного розви-

тку підприємства доцільно використовувати три форми здійснення процесу планування інноваційної діяльності підприємства, а саме: 1) план інноваційного розвитку підприємства як складову частину (розділ або розділи) тактичного плану підприємства; 2) інноваційні бізнес-проекти; 3) цільові науково-технічні програми.

В тактичному плані інноваційної діяльності підприємства доцільно присвятити два окремих розділи: план оновлення продукції і план організаційно-технічного розвитку підприємства. У першому розділі слід відобразити інновації, пов'язані з підготовкою та освоєнням виробництва нової продукції, у другому – планувати заходи, спрямовані на поліпшення якості продукції, підвищення технічного і організаційного рівня виробництва, вдосконалення управління та ін.

У складі другої форми планування інноваційної діяльності підприємства слід виділяти два види інноваційних бізнес-проектів: бізнес-проекти освоєння нових видів продукції; інноваційні бізнес-проекти підвищення організаційно-технічного рівня виробництва та праці.

Цільові програми слід розробляти з метою вирішення існуючих на підприємстві конкретних науково-технічних проблем, які не є об'єктами стратегічного й тактичного планування, а також бізнес-планів інноваційних проектів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ставнича Н. І., Савчук Л. М. Сучасні тенденції інноваційної діяльності в Україні. «Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут». 2021. № 19. С. 34–39.
2. Інноваційна праця : діагностика проблем, важелі активізації : монографія / М. В. Семикіна, С. Р. Пасєка та ін. / за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. М. В. Семикіної. Черкаси : ТОВ «МАКЛАУТ», 2012. 320 с.
3. Сільченко І. А., Архіпова В. М. Планування як визначна необхідність розвитку інноваційної діяльності підприємств. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2017. № 4. С. 63–67. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vbumb_2017_4_5
4. Крилов Д. Інноваційна діяльність підприємства: місія, завдання та особливості організації. *Проблеми і перспективи економіки та управління : науковий журнал / Національний університет «Чернігівська політехніка»*. Чернігів: Національний університет «Чернігівська політехніка», 2023. No1(33). С. 7–13.
5. Недбалюк О. П., Урбанович В. А. Планування інноваційної діяльності підприємств. *Економіка та суспільство*. 2017. № 12. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/12_ukr/51.pdf
6. Скочилиас С. М. Економічні механізми планування інноваційної діяльності підприємств. *Ефективна економіка*. 2018. № 15. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/15_ukr/70.pdf
7. Boris Burkinsky, Larysa Kupinets, Natalya Andryeyeva and Olha Shershun. Ukrainian Agro-Food Sector in The Context of Global Patterns of Environmental Innovation Development. *Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe. Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe*, 2022, 25(4), 45–63. DOI: <https://doi.org/10.18778/1508-2008.25.29>
8. Осипов В. І. Економіка підприємства: [Підручник]. Одеса : Маяк, 2005. 724 с.
9. Орлов В. В. Планування діяльності промислового підприємства. Підручник. Київ : Скарби, 2002. 336 с.
10. Зінь Е. А., Турченко М. О. Планування діяльності підприємства: Підручник. Київ : ВД «Професіонал», 2004. 320 с.

11. Свінцицька О. М. Планування діяльності підприємства. Навч. посіб. Київ : Вид-во Європ. ун-ту, 2004. 232 с.
12. Швайка Л. А. Планування діяльності підприємства. Навчальний посібник. Львів : «Новий світ-2000», 2004. 268 с.

REFERENCES:

1. Stavnycha N. I., Savchuk L. M. (2021) Suchasni tendentsii innovatsiinoi diialnosti v Ukraini [Modern trends of innovative activity in Ukraine]. «*Ekonomichnyi visnyk NTUU «Kyivskiy politekhnichnyi instytut» – "Economic bulletin of NTUU "Kyiv Polytechnic Institute"*», vol. 19, pp. 34–39.
2. Semykina M. V., Pasiaka S. R., etc. (2012) *Innovatsiina pratsia : diahnostyka problem, vazheli aktyvizatsii : monohrafiia* [Innovative work: diagnosis of problems, levers of activation: monograph]. M. V. Semykina (ed.). Cherkasy: TOV «MAKLAUT», 320 p.
3. Silchenko I. A., Arkhipova V. M. (2017) Planuvannia yak vyznachna neobkhidnist rozvytku innovatsiinoi diialnosti pidpriemstv [Planning as a significant necessity for the development of innovative activities of enterprises]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu – Bulletin of the Berdyan University of Management and Business*, vol. 4, pp. 63–67. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vbumb_2017_4_5
4. Krylov D. (2023) Innovatsiina diialnist pidpriemstva: misiia, zavdannia ta osoblyvosti orhanizatsii. Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia [Innovative activity of the enterprise: mission, tasks and peculiarities of the organization. Problems and prospects of economics and management]. *Naukovyi Zhurnal / Natsionalnyi universytet «Chernihivska politekhnika» – Scientific Journal / Chernihiv Polytechnic National University*, Chernihiv: Natsionalnyi universytet «Chernihivska politekhnika», no. 1(33), pp. 7–13.
5. Nedbaliuk O. P., Urbanovych V. A. (2017) Planuvannia innovatsiinoi diialnosti pidpriemstv [Planning of innovative activities of enterprises]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, vol. 12. Available at: https://economyandsociety.in.ua/journals/12_ukr/51.pdf
6. Skochylias S. M. (2018) Ekonomichni mekhanizmy planuvannia innovatsiinoi diialnosti pidpriemstv [Economic mechanisms for planning the innovative activities of enterprises]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, vol. 15. Available at: https://economyandsociety.in.ua/journals/15_ukr/70.pdf
7. Boris Burkinsky, Larysa Kupinets, Natalya Andryeyeva and Olha Shershun (2022) Ukrainian Agro-Food Sector in The Context of Global Patterns of Environmental Innovation Development. Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe. *Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe*, vol. 25(4), pp. 45–63. DOI: <https://doi.org/10.18778/1508-2008.25.29>
8. Osypov V. I. (2005) *Ekonomika pidpriemstva. Pidruchny*. [Business Economics]. Odesa: Maiak, 724 p.
9. Orlov V. V. (2002) Planuvannia diialnosti promyslovoho pidpriemstva. Pidruchnyk [Planning the activity of an industrial enterprise]. Kyiv: Skarby, 336 p.
10. Zin E. A., Turcheniuk M. O. (2004) Planuvannia diialnosti pidpriemstva: Pidruchnyk [Enterprise activity planning]. Kyiv: VD «Profesional», 320 p.
11. Svintsytska O. M. (2004) Planuvannia diialnosti pidpriemstva. Navch. posib. [Enterprise activity planning]. Kyiv: Vyd-vo Yevrop. un-tu, 232 p.
12. Shvaika L. A. (2004) Planuvannia diialnosti pidpriemstva [Enterprise activity planning]. Lviv: «Novyi svit-2000», 268 p.